

Monique Doppert

AMSTERDAM
DE ROZE GESCHIEDENIS

Boom – Amsterdam

INHOUD

	Voorwoord	7
	Inleiding	9
1 ~ TOT 1900	Geboorte van de homoseksueel	13
2 ~ 1900-1940	Heimelijk homoleven	35
3 ~ 1940-1945	Verzet en verraad	57
4 ~ 1945-1960	De gemeente bewaakt de heteronorm	73
5 ~ 1960-1970	Kastdeuren gaan open	97
6 ~ 1970-1980	Koninklijk goedgekeurd maar ook de beuk erin	117
7 ~ 1980-1990	Homopest waart door de stad	145
8 ~ 1990-2000	Feesten tegen de klippen op	173
9 ~ 2000-2010	Homo? Heel gewoon	195
10 ~ 2010-2022	Brede erkenning maar ook versplintering	211
	Tot slot	237
	Dankwoord	239
	Bijlagen	241
	Geraadpleegde boeken en films	253
	Ter inspiratie	258
	Beeldverantwoording	260
	Namenregister	263

VOORWOORD

Amsterdam staat al lang bekend om zijn kleurrijke diversiteit en de bereidheid om iedereen een plek te geven. Ik denk terug aan de avonden in de jaren '90 in discotheken als RoXY en cafés op de Zeedijk zoals 't Mandje. Later vond ik dezelfde openheid op festivals als *Milkshake* op het Westergasterrein en het *Streetheartfestival* in de Kerkstraat. Deze plekken lieten mij de warmte en energie van onze lhbtq+-gemeenschap ervaren en vormen de kern van mijn overtuiging: een stad moet iedereen de vrijheid geven om zichzelf te zijn.

De Pride blijft elk jaar een hoogtepunt voor Amsterdam. Het is meer dan een feestelijk spektakel; het herinnert ons aan de waarden waarop ons beleid rust: vrijheid, gelijkwaardigheid en respect. Samen met wethouders lopen we de *Pride Walk*, varen we mee in de *Canal Parade*, wonen we de festiviteiten bij en voeren we talloze gesprekken met leden van de gemeenschap in en buiten de ambtwoning. Deze momenten laten zien dat Amsterdam meer is dan een geografische locatie; het is een levend statement van inclusie.

We mogen de realiteit echter niet negeren. In de laatste *Rainbow Europe Index* staat Nederland op de dertiende plaats. Geweld en intimidatie tegen lhbtq+-personen nemen helaas niet af; vandalisme op de regenboogvlag en angst op de straat ondermijnen het gevoel van veiligheid dat elke inwoner verdient. Vrijheid is dus geen vanzelfsprekendheid. Daarom heeft de gemeente gerichte voorlichtingscampagnes, versterkte samenwerking met politie en maatschappelijke organisaties, en concrete maatregelen opgezet om iedereen beter te beschermen.

In een tijd waarin de rechten van lhbtq+-personen wereldwijd onder druk staan, wil ik onze solidariteit betuigen aan collegaburgemeesters van grote steden—zoals de burgemeester van Boedapest. Ondanks pogingen van de autoriteiten om het evenement te verbieden, zorgde

hij ervoor dat de mars doorging, met een recordopkomst van tienduizenden deelnemers. Onze gezamenlijke inzet toont dat de strijd voor vrijheid en gelijkwaardigheid geen nationale grenzen kent.

Mijn boodschap aan alle Amsterdammers, en in het bijzonder aan de lhbtq+-gemeenschap, is simpel maar krachtig: blij jezelf, blij liefhebben wie je wilt en blij stralen in je eigen kleuren. Laten we samenbouwen aan een stad waarin vrijheid geen loze belofte is, maar een geleefd principe.

Amsterdam is misschien niet langer de onbetwiste *Gay Capital of the World*, maar de geest van die titel leeft voort in de harten van haar bewoners. Koester, bescherm en draag die geest uit—niet alleen tijdens Pride, maar elke dag. Want wanneer wij ons vrij voelen om te zijn wie we zijn, ontstaat een samenleving waarin iedereen kan floreren.

Met trots en hoop kijk ik uit naar de volgende hoofdstukken van onze roze geschiedenis.

Femke Halsema
Burgemeester van Amsterdam

INLEIDING

Amsterdam was in de jaren negentig het trotse middelpunt van de homoseksuele subcultuur. De stad bruiste van energie, er heerste een aanstekelijk gevoel van vrijheid, grenzend aan arrogantie. Amsterdam was dé homohoofdstad van de wereld. Deze status paste uitstekend bij het eigennuttige karakter van de stad. Niet voor niets noemde historicus Russell Shorto Amsterdam de ‘meest vrijzinnige stad van de wereld’. Deze verworvenheden zijn homoseksuele mannen en vrouwen niet komen aanwaaien; ook in Amsterdam is ervoor gevochten, geleden, gedemonstreerd en gelobbyd.

Wat is er in Amsterdam zoal gebeurd voor mannen die op mannen en voor vrouwen die op vrouwen vallen? De geschiedenis van de Amsterdamse homoseksuele en lesbische subcultuur is versnipperd over diverse bronnen. Over de homo- en lesbische subcultuur in Nederland bestaan degelijke sociaalhistorische publicaties. Naast wetenschappelijk onderzoek zijn er vele journalistieke artikelen en goede overzichten, waaronder de uitstekende *Lesbo-encyclopedie* en *Homo-encyclopedie van Nederland*. Ook zijn er goed gedocumenteerde foto-exposities, tentoonstellingen en mooie documentaires, zoals de *Roze Revolutie* van de VPRO. De subcultuur beschikt over een baaiert aan gespecialiseerde media, tegenwoordig vooral online.

Maar hoewel Amsterdam vaak een grote rol speelt in deze bronnen, gaan ze doorgaans over heel Nederland. Geen van deze vertelt het specifiek Amsterdamse roze verhaal.

Vandaar dit boek, een selectie van hoogte- en dieptepunten uit de geschiedenis van homoseksuele Amsterdammers. Hierbij ligt het accent op domeinen waarin homoseksuele mannen en vrouwen zich danig hebben geroerd: activisme, emancipatie, cultuur en uitgaan.

Het boek is gebaseerd op een selectie van bestaand materiaal. Op verschillende plekken is deze aangevuld met informatie uit gesprek-

ken die ik heb gevoerd met onderzoekers van de homo- en lesbische geschiedenis, activisten en anderen die zelf onderdeel waren van de homo- en lesbische subcultuur. Opvallend was dat iedereen die ik sprak, spontaan eigen verhalen en persoonlijke ervaringen begon te vertellen. De roze geschiedenis is een feitelijke, maar vaak ook een zeer persoonlijke geschiedenis.

Het boek beent in tien hoofdstukken door de roze stadsgeschiedenis, van sodomieten, tribaden, homofielen, potten en flikkers tot en met lhbtq+'ers. Ik houd de meest gebruikte termen in de beschreven periode aan. Het begint met een korte inleiding over homoseksueel gedrag vóór 1900. Vervolgens over de eerste behoedzame stappen op het emancipatiepad, de primeur van een homodemonstratie in Amsterdam, Gay Games, om te eindigen met de heropening van het iconische café 't Mandje.

De focus van dit boek ligt op seksuele gerichtheid op personen van hetzelfde geslacht. Natuurlijk bestaan er sinds mensenheugenis meer smaken en voorkeuren. In de afgelopen decennia treden naast homo- en biseksuele mannen en vrouwen ook transgenders, interseksue en queer personen meer in het voetlicht. Ook zij eisen in de media, politieke debatten en het uitgaansleven hun plek op. De verschillende gemeenschappen raken en overlappen elkaar geregeld en tonen zich vaak solidair met elkaars strijdpunten. De zichtbaarheid van bovengenoemde groepen is van recente datum. Hun geschiedenis is nog schaars gedocumenteerd, ook omdat in onderzoek naar en publicaties over homo- en lesbische geschiedenis zij nauwelijks aandacht kregen. Daarom komen deze groepen in dit boek vooral in het laatste hoofdstuk aan bod. Dat laat onverlet dat zij wel degelijk meer historisch onderzoek en eigenstandige aandacht verdienen in toekomstige publicaties.

Door de schijnwerper te zetten op de verhalen uit roze Amsterdam hoop ik een gezamenlijke stadsgeschiedenis zichtbaar te maken. Een veelkleurige geschiedenis waarop Amsterdammers trots mogen zijn, en hopelijk ook in de toekomst trots kunnen blijven.

Rozestad dorpers tijdens de Pride Walk, 2022

Angeliers tr. 115.

Tussen 1792 en 1798 werden in Amsterdam vijf processen gevoerd tegen in totaal dertien vrouwen die ervan werden beschuldigd enigerlei vleselijke gemeenschap met elkaar te hebben gehad (uit: Ziel en zinnen)